

Nr 285.

Av herr **Hage**, *angående förbättrad lagstiftning mot ocker.*

Genom vissa mycket uppmärksammade händelser under föregående år fästes den svenska allmänhetens blickar på ett alldeles särskilt sätt på det faktiska förhållandet, att den lagstiftning, som vi äga här i landet mot *ocker* och *ockrare* av olika slag, är synnerligen otillfredsställande och icke på något sätt har den effektivitet, som är önskelig, då det gäller att komma åt de parasitära utväxter på samhällskroppen, som kallas *ockrare*.

En stor stockholmstidning, som med uppmärksamhet följde denna fråga och offentliggjorde en del »ockraretariffer», vilka använts av *ockrande* långivare, ifrågasatte rent av, om ej i verkligheten vår lagstiftning på detta område är sådan att »myndigheterna stå maktlösa mot *ockrare*».

Tidningen ifråga säger med anledning härav: »Tyvärr ser det ut som om föga vore att göra. *Ockerlagen* är sådan, att det fordras stark och vältalig bevisning, innan man kan skrida till aktion.»

Tidningen (Stockholms Dagblad) hade bl. a. vänt sig till en på området sakkunnig person, polisassessor Cederstrand, vilken yttrade sig i saken på följande sätt: »Givetvis har polisen både befogenhet och skyldighet att ingripa, där *ocker* förekommer, men fallen måste vara klara. Där *ocker* påvisas, som är straffbart enligt svensk lag, *skall* polisen ingripa och *gör* det naturligtvis också. Man har dock sett, att uppfattningen om fallens brottslighet inte alltid är densamma ens hos de dömande myndigheterna. I ett par *ockermål* har det hänt, att rådhusrätten frikänt de åtalade, medan hovrätten med ändring av underrättens utslag dömt svarandena till kännbara straff.

Man har också exempel på att tilltalade i *ockermål* gått fullständigt fria, *även där saken förefallit klar*. Det har inte funnits bevisning om att *ockraren varit medveten om låntagarens nödläge* och lagen fordrar bevis!»

Det finnes mycket som talar för, att det just är den omständighet, som i sistnämnda rader beröras, som är huvudorsaken därtill, att *ocker* ej kan bestraffas, även där allmänna folkmeningen bestämt och utan några skiljaktigheter i uppfattningen säger ifrån, att *ocker* verkligen föreligger.

Så påstods det exempelvis av tidningspressen vid ett tillfälle under år 1927, utan att detta sedan bestreds, att en person för en lånfången summa fått betala en låneränta av ända upp till 400 % per år och det konstaterades vid utredningen av den Cederborgska svindelfäffären att 72 % var »en allmänt förekommande räntesats». Men underrätten kunde ej fälla för *ocker* ens i dessa mycket flagranta fall.

Sedan ovan nämnda händelser bragt diskussionen i frågan igång, konstaterades det från ett flertal håll, att ocker av olika slag förekommer i större utsträckning i vårt land än vad man förut haft anledning att antaga — utan att det är, med den lagstiftning som nu existerar, möjligt att beivra nämnda brottsliga verksamhet.

Ett flertal kända jurister tillfrågades om deras uppfattning i frågan — undertecknad har en hel del klipp från olika tidningar rörande denna fråga — och förklarade bl. a. att det är en tämligen riskfri näring att vara procentare i Sveriges land samt att nuvarande ockerlag är tämligen illusorisk.

Utgångspunkten för dessa förklaringar från juristhåll var bl. a. den omständigheten, att rådhusrätten i Stockholm till allmän förvåning för den allmänna opinionen i landet meddelade ett frikännande utslag i det mycket omtalade målet mot direktör Carl Frunck, vilken ställts under åtal i samband med det Cederborgska fallissemanget. Rätten fann därvidlag visserligen, att vad direktör Frunck mottagit och betingat sig som ersättning för till den Dietrichsonska firman lämnade försträckningar märkligen överstigit vad som i varje särskilt fall kan kallas skälig ränta. Men likväl syntes det rätten, att Frunck icke kunde mot sitt nekande vara lagligen övertygad att ha vid beloppens mottagande *vetat eller insett* och ej heller i betraktande av omständigheterna i målet bort inse, att firman Dietrichson befann sig i trångmål eller att Cederborg vid försträckningarnas upptagande handlat lättsinnigt. Sålunda kunde Frunck icke anses lagligen förvunnen att ha gjort sig skyldig till ocker, varför rådhusrätten icke kunde bifalla åklagarens i målet förda ansvarstalan.

Med anledning av detta utslag uttalade sig, som förut nämnts, ett flertal jurister om vår nuvarande ockerlagstiftning samt om behovet av att densamma snarast reformeras till större effektivitet.

Så t. ex. yttrade sig en känd jurist, advokaten D. Bergman i Abenius & Forssners advokatbyrå, på följande sätt om spörsmålet: »Det svåraste hindret för lagens effektiva tillämpning är givetvis de ytterst stränga bevisfordringar den ställer på åklagarparten och som i regel äro nästan omöjliga att fylla. Lagen fordrar icke blott ett objektivt bevis, att mer än skäliga förmåner betingats, utan förutsätter även en s. k. subjektiv bevisning, nämligen *att den, som betingat sig dessa förmåner, skall ha vetat om, att den låntagande varit i trångmål*. Att vederbörande verkligen varit övertygad om att låntagaren varit i trångmål är ju praktiskt taget nästan omöjligt att bevisa. Han kan ju helt enkelt säga: Det förstod jag ej.»

I fortsättningen av sitt yttrande framhöll nämnde jurist, *att en effektivare lag ej behöver hindra legitim låneverksamhet* och framhöll i nämnda hänseende följande: »En eventuell ändring av lagen borde, enligt min mening, gå i den riktningen, att straff skulle följa, där någon betingat sig sådana förmåner, att han skäligen bort ha förstått, att lånetransaktionen betingats av låntagarens trångmål, lättsinne eller oförstånd. Man skulle med andra ord nöja sig med den objektiva bevisningen, då man givetvis av denna i många fall

kan fullt tydligt sluta sig till, att sådana omständigheter förelegat, att långivaren ej kunnat vara i okunnighet om låntagarens betryckta läge. Härpå erbjuder ju Cederborgsaffären belysande exempel.»

»Man får emellertid», fortsätter nämnde advokat, »mycket noga akta sig för att genom en ändrad lag lägga hinder i vägen för den fullt legitima låneverksamhet som ofta kan röra sig med provisioner, som för den oinvigde måste förefalla orimligt höga. En person kan t. ex. för sin affärsverksamhet, utan att vara på obestånd, behöva ett visst kapital på någon tid. Är hans kredit dålig, kan anskaffandet av detta kapital ofta vara förenat med betydligt arbete, och låneförmedlaren bör då givetvis betalas för detta arbete, mera ju svårare arbetet varit. Men att begära en skälig ersättning för arbetet med lånets anskaffande är en sak. En annan sak är att sedan vid varje omsättning av lånet begagna sig av låntagarens trångmål för att utan något motsvarande arbete ideligen mjölka denne på drygt tilltagna provisioner, såsom man just nu sett färskt exempel på. För en förständig domare bör det vid en effektivare lag icke erbjuda några svårigheter att skilja mellan dessa båda arter av låneverksamhet.

Man måste alltså anse att ockerlagen, i det skick den nu befinner sig, är dels ineffektiv, dels odifferentierad, i det den icke uttömmande behandlar den brottsform det här gäller och icke på ett klart sätt utsöndrar dem, som den verkligen åsyftar att träffa.»

En annan jurist, advokaten Gunnar Wallberg, uttalade, på förfrågan av Dagens Nyheter, den uppfattningen, att ockraren nu har alla utsikter att gå fri. Han förklarade, att hans erfarenhet varit, att 1901 års ockerlagstiftning i praktiken visat sig vara av synnerligen ringa betydelse.

»Det är ju något som man känner till från alla ockermål», sade hr Wallberg, »att utsikterna för svaranden att gå fri äro ju i allmänhet synnerligen stora. Det är ytterst få som bli fällda, och att detta icke kan ur allmän synpunkt anses tillfredsställande är ju alldeles tydligt.»

Även advokaten Wallberg framhöll att »som lagen nu är skriven, fordras full bevisning, att den åtalade verkligen vetat om låntagarens genom ekonomiska trångmål, lättsinne eller oförstånd iråkade nödläge. *Det är en mycket svår bevisplikt, som därigenom åligger åklagaren.* Vad särskilt åtalen för ocker i samband med Cederborgsaffären beträffar, så är det ju uppenbart, att den bevisskyldighet som ålegat åklagaren varit mycket svår att fullgöra.»

Ytterligare en jurist, advokaten J. A. Hultman, förklarade, att *det vore alldeles nödvändigt med en effektivare lagstiftning* mot ocker.

»Vår ockerlag», yttrade hr Hultman, »är i sitt nuvarande skick alldeles otillfredsställande. Som den nu är skriven är det så gott som omöjligt att få en ockrare fälld. *Lagen är alltså fullkomligt illusorisk, och det är alldeles nödvändigt att vi få en ny lagstiftning på detta område.* Man kan faktiskt säga, att vi icke ha någon ockerlag.»

Så långt uttalandena i juristkretsar mot den nuvarande ockerlagen!

Huru äro nu de lagbestämmelser utformade, mot vilka dessa anmärkningar rikta sig, och vad kan göras för att åstadkomma bättre möjligheter till beivrande av dessa missförhållanden?

I förstnämnda hänseende må det erinras om, att huvudbestämmelserna i vår nuvarande ockerlag (lagen 14 juni 1901) lyda på följande sätt: »Var som vid försträckning av penningar eller beviljande av anstånd med gälds betalning begagnar sig av någons trångmål, oförstånd eller lättsinne till att taga eller för sig eller annan betinga förmögenhetsförmåner, vilka märkligen överstiga vad som efter omständigheterna kunde anses utgöra skälig ränta, varde, ändå att överenskommelsen har sken av avtal om annat än försträckning eller anstånd med betalning, för ocker straffad med böter från och med tjugofem till och med ett tusen kronor eller med fängelse i högst ett år, där ej å förbrytelsen straff är i allmänna strafflagen utsatt.

Lag samma vare, där någon, som förvärvat fordran, den han visste vara tillkommen genom ocker, uppbär eller utsöker eller till annan överlåter större del av fordringen än efter lag skall utgå.»

I handelsbalken finnas dessutom motsvarande bestämmelser, gående ut på att avtal av här karakteriserad art äro ogiltiga.

Det är, såvitt man kan se, de ovan nämnda bestämmelserna om att ocker endast föreligger, då man begagnar sig av någons *trångmål* eller dylikt för att taga hög ränta och den omständigheten att det skall vara mycket stark bevisning för att kunna konstatera detta, som göra, att lagbestämmelserna komma till mycket liten nytta för att fälla en ockrare.

Inom en annan lagstiftning, där en liknande bestämmelse mot ocker förekommit, nämligen inom hyreslagstiftningens område — där undertecknad under gångna riksdagar haft särskild anledning att syssla med denna fråga — voro ockerbestämmelserna utformade så, att man för att kunna konstatera befintligheten av ocker fordrade, att utkrävaren av hög hyra skulle »ha insett eller bort inse», att den krävda hyran var uppenbart oskälig, vilken formulering av lagen också resulterade uti, att lagbestämmelserna ifråga endast i mycket ringa omfattning kommo till användning, och detta även, där rent vanvettigt höga hyrespriser fordrades och betalades.

Hos lekmannen och den stora allmänheten kan aldrig den uppfattningen gå in i medvetandet, att straffbart ocker föreligger *endast* under här givna förutsättningar. Undertecknad har också givit uttryck åt denna uppfattning genom att på sin tid påyrka en omformulering av den förut existerande hyresockerbestämmelsen i överensstämmelse med den uppfattning, som här framförts. Detta yrkande blev emellertid avslaget av riksdagen. Trots detta tillåter jag mig nu — då jag fått understöd från sakkunnigt juristhåll — att här upptaga hela denna principfråga i en vidare omfattning. Jag påyrkar alltså en utredning om, huruvida icke vår ockerlagstiftning kunde, särskilt med hänsyn till vad ovan anförts, behöva en omarbetning, så att den kunde *dels* bliva till någon nytta för beivrande av ocker, *dels* komma att stå mera i överensstäm-

melse med allmänna opinionens uppfattning om vad som verkligt menas med ocker.

Möjligen kan man härvidlag invända, att ockerlagstiftningen antagligen kommer att upptagas till behandling som ett resultat av en pågående strafflagstiftningsutredning. Men häremot kan invändas, att vad som nu inträffat, giver en antydning om att det skulle vara önskligt, att denna del av lagstiftningen *hastigare* bragtes till en reformering än vad som kommer att ske, om man skall vänta på resultatet av hela den ovan nämnda lagstiftningens utformande.

Möjligen kan man även säga, att denna ockerlagstiftningsfråga är svår och invecklad att lösa. Men härpå måste svaras, att *samhället i ett sådant fall som detta ej får erkänna att det ingenting förmår*. Tvärtom måste lagstiftningsarbetet inför det faktiska förhållandet att ocker i en icke ringa utsträckning bedrivs i olika former i samhället (penninglåne-ocker, varuprisocker, hyresprisocker m. m.) fortast taga upp denna fråga till en ingående granskning för att söka göra vad som kan göras — liksom lär skett i några utländska stater — för att beivra och kriminalisera ockret.

Det är möjligt, att vid behandlande av denna fråga man på en del håll finner, att en ockerlagstiftning, sedan kristiden tagit slut, ej längre har någon raison d'être med avseende på t. ex. *varuprisocker* och *hyresprisocker*. (Inom parentes må det därvidlag erinras om, hurusom hela det lagstiftningsförslag om mellanhands avance m. m., som på sin tid utarbetades av en kommitté, sedan ej upptagits till behandling av någon regering). För egen del anser jag emellertid, att en blivande mera effektiv ockerlagstiftning även bör omfatta dessa områden. Men å andra sidan kan man möjligen medgiva, att en effektiv ockerlagstiftning *främst* är av behovet påkallad med avseende på *penninglåne-ocker* (ränte-ocker). Alltså, den som möjligen ej vill vara med om en prisockerlag och en hyresprisockerlag, kan åtminstone ha anledning att medverka till tillkomsten av en effektiv lag mot ocker vid utlåning av pengar och dylikt.

En större effektivitet vid beivrande av ocker skulle enligt mitt förmenande främst nås genom borttagande eller mildrande av bestämmelserna om bevisskyldigheten att den åtalade begagnat sig av den andra partens trångmål för att utkräva den högre ersättningen. Alltså bör en omvärdering i lagstiftningen ske av hela begreppet ocker i denna riktning, vilket också påyrkats av ett flertal jurister, som framgår av förut nämnda uttalanden.

Men utöver detta skulle man nog också kunna tänka sig, att beivrande av särskilt låneränteocker kunde ske genom att även privata långgivare ställdes under någon uppsikt och kontroll av någon myndighet, som handhade den kontrollen på ett diskret och förnuftigt sätt, men tillika hade befogenhet att effektivt skydda de lånsökandes intressen.

Men samtliga dessa *detaljer* kunna ju bli föremål för en närmare utredning, som enligt mitt förmenande bör ske genom en beredning av jurister, samt bank- och affärsteknisk sakkunskap m. m.

Under hänvisning till denna motivering hemställes alltså,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj: t hemställa, att Kungl. Maj: t ville låta utreda, huruvida, i vilken mån och på vilket sätt en lagstiftning må kunna komma till stånd, som innebär möjlighet att på ett bättre och effektivare sätt än vad som nu är fallet beivra och bestraffa ocker av olika slag.

Stockholm den 21 januari 1928.

Ernst Hage.
